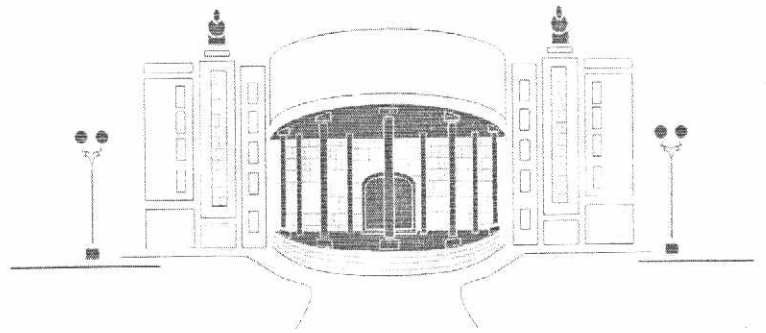

ISSN 2311-2409

Київський університет імені Бориса Грінченка

Педагогічна освіта: *теорія і практика*

Психологія
Педагогіка

Збірник
наукових праць

№ 23

Київ • 2015

УДК 37.01
ББК 74.0
П 24

Засновники:
Київський університет імені Бориса Грінченка

Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з педагогіки (Бюлетень ВАК України № 11* 2009 р.) та психології (Бюлетень ВАК України № 7, 2010 р.).

Виходить двічі на рік

Видається з грудня 2001 р.

Рекомендовано Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 5 від 29 квітня 2015 р.)

Редакційна колегія:

Огнев'юк В.О., ректор Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України (*головний редактор*); *Хоружа П.Л.* Упроректор з наукової роботи Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор (*заступник головного редактора*); *Безпалько О.В.*, директор Інституту людини, доктор педагогічних наук, професор; *Кашішівська П.В.*, професор кафедри теорії та історії педагогіки, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник; *Караман С.О.*, завідувач кафедри української мови, доктор педагогічних наук, професор; *Мартиненко С.М.*, завідувач кафедри початкової освіти та методик гуманітарних дисциплін, доктор педагогічних наук, професор; *Чернуха Н.М.*, завідувач кафедри теорії та історії педагогіки, доктор педагогічних наук, професор; *Беленька Г.В.*, заступник директора Педагогічного інституту, доктор педагогічних наук, доцент; *Лозова О.М.*, завідувач кафедри практичної психології, доктор психологічних наук, професор; *Петрунько О.В.*, завідувач кафедри психології, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник; *Побірченко Н.А.*, провідний науковий співробітник НДІ освітології, доктор психологічних наук, професор; *Сергеева О.П.*, завідувач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології, доктор психологічних наук, професор; *Хазратова Н.В.*, професор кафедри загальної, вікової та педагогічної психології, доктор психологічних наук, доцент; *Беленька Г.В.*, завідувач НДІ розвитку дитини, доктор психологічних наук, доцент; *Шмаргун В.М.*, завідувач кафедри соціальної роботи та психології Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор психологічних наук, доцент; *Кевшас Юнас*, професор кафедри музики Вільнюського едукологічного університету (Литва), доктор педагогічних наук, професор; *Суходольська-Кудешова П.В.*, головний спеціаліст Відділення філософії освіти і теоретичної педагогіки Російської академії освіти (Росія), доктор педагогічних наук, професор; *Малихін О.В.*, професор кафедри теорії та історії педагогіки, доктор педагогічних наук, професор (*науковий редактор*); *Терентьева Н.О.*, доцент кафедри теорії та історії педагогіки, кандидат педагогічних наук, доцент (*відповідальний секретар*).

Рецензенти:

Чертобровкін В.М., завідувач кафедри психології Луганського національного університету імені Т. Шевченка, доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України; *Бібік Н.М.*, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України; *Белухова Л.Л.*, професор професор

Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка: зб. наук, пр / Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, НАПН України / редкол.: Огнев'юк В.О., Хоружа П.Л. [та ін.]. — К.: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. — № 23. — 108 с.
ISSN 2311-2409

У збірнику наукових праць розглядаються актуальні проблеми сучасної педагогічної та психологічної науки в історичному, методологічному, методичному аспектах, підбиваються підсумки експериментальних педагогічних та психологічних досліджень.

УДК 37.01
ББК 74.0

ISSN 2311-2409

© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2015

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 37.015.3:378

О.А. Кривопишина,

професор кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, доктор психологічних наук, доцент

ТВОРЧИСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НА МУЛЬТИПАРАДИГМАЛЬНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ

Кривопишина О.А.,

ТВОРЧИСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НА МУЛЬТИПАРАДИГМАЛЬНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ.

Творчість як предмет наукового дослідження на мультипарадигмальному етапі розвитку психології. У статті представлено результати теоретичного аналізу творчості як предмету сучасних наукових досліджень в умовах мультипарадигмального етапу розвитку психології, розглянуто історію розвитку поглядів на природу творчості та типологію підходів до вивчення творчості сучасними дослідниками психології творчості; уточнено та поглиблено поняття творчості з позиції системного підходу, дано характеристику її основних ознак, доведено продуктивність вивчення творчості з позиції системного підходу та системно-стратегічної концепції творчої діяльності В. О. Моляко.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, творчі продукти, креативність, мультипарадигмальний етап, системно-стратегічний підхід

Kryvopys'hyna O.A.,

THE CREATIVITY AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH ON MULTI PARADIGM STAGE OF PSYCHOLOGY

This work presents the results of theoretical analysis creativity as a subject of research in modern terms on a multi paradigm stage of psychology; it was analyzed the history of ideas about the nature of creativity and the typology of approaches to the study of creativity of modern psychologists; it was clarified and deepened the concept of creativity from the standpoint of a systematic approach, given a description of its main features; proven the performance study of the works of the system approach and the system-strategic concept of creative activity V.O. Molyako.

Key words: creativity, creative products, multi paradigm stage, systematic and strategic approach.

Кривопишина Е.А.,

ТВОРЧЕСТВО КАК ПРЕДМЕТ НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ НА МУЛЬТИПАРАДИГМАЛЬНОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИИ

В статье представлены результаты теоретического анализа творчества как предмета современных научных исследований в условиях мультипарадигмального этапа развития психологии, рассмотрена история развития взглядов на природу творчества и типологию подходов к изучению творчества современными исследователями психологии творчества; уточнено понятие творчества с позиции системного подхода, дана характеристика основных признаков творчества; доказана продуктивность изучения творчества с позиций системно-стратегической концепции творческой деятельности В.А. Моляко.

Ключевые слова: творчество, творческая деятельность, творческие продукты, креативность, мультипарадигмальный этап, системно-стратегический подход

Фундаторами психологічної науки виконано ряд досліджень з проблем психології творчості (А. В. Брушинський, Б. М. Кедров, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов, С. Д. Рубінштейн, Б. М. Теплов, О. К. Тихомиров та ін.); створено величезний корпус наукових праць, психологічних теорій, концепцій, які розкривають проблемне поле творчого потенціалу особистості (О. О. Бодалев, М. Й. Боришевський, Е. В. Ільєнков, М. К. Мамардашвілі, В. А. Роменець, І. С. Якиманська, М. Г. Ярошевський, та ін.); вивчено системно-структурні характеристики різних видів творчості (Л. А. Венгер, В. В. Давидов, В. М. Дружинін, О. М. Дяченко, Н. С. Лейтєє, О. М. Матюшкін, А. А. Мелік-Пашаєв, В. А. Крутецький, В. С. Мухіна та ін.); досліджено питання специфіки формування творчої особистості (К. О. Абдулханова Славєвська, А. Дубровіна, Є. О. Климов, Д. Б. Богоявленська та ін.).

В той же час, незважаючи на досить тривалу історію розробки проблеми творчості, дотепер немає задовільної (насамперед для самих дослідників) системи поглядів на природу творчості й чіткої та несуперечливої загальної теорії. Це стоєть визначень центрального поняття творчості, яких налічується, за дотриманням визначенням одного з дослідників, стільки ж, скільки й учених, що займаються проблемами творчості. Деякі автори навіть порівнюють проблему творчості з краплею ртуті, яку неможливо взяти пальцями. За думкою автора «Тренування розуму» Т. Вуджека: «Творчі здібності є серцевинною інтелекту. І все ж таки спроба дати визначення творчості подібна до спроби взяти й утримати пальцями краплю ртуті. Як тільки вам здається, що ви нарешті схопили її, вона розсипається на безліч дрібних крапель, і вони розбігаються в різних напрямках» (Том Вуджек, 1996). Але всі сходяться в одному: у неможливості дати вичерпне визначення, що викликано різницею підходів до дослідження творчості, приналежністю вчених до різних шкіл, які ставлять на перше місце різні властивості досліджуваного об'єкта й застосовують різні методології.

Ситуація дуже нагадує ту, яка склалася нині у семіотичній теорії з визначенням поняття тексту (і ширше самої семіотики як науки в її важких відносинах із семіологією). Однак, здається, у цьому варто шукати не негативні, а позитивні сторони. Щодо величезної кількості визначень тексту один з основоположників Гартуєсько-Московської семіотичної школи Ю. М. Лотман висловився, що таке явище лавинноподібне наростання кількості визначень терміна сигналізує про продуктивність пов'язаної з ним ділянки наукового знання. Таким чином, неоднозначність і множинність значення поняття творчості в психологічній науці, як і наявність великої кількості спірних і невирішених питань, варто сприймати позитивно як велику перспективність цього напрямку.

Метою статті є теоретичний аналіз творчості як предмету сучасних наукових досліджень в умовах мультипарадигмального етапу розвитку психології. Завдання: розглянути сучасний стан вивчення проблеми творчості психологічною наукою; уточнити та поглибити поняття творчості, охарактеризувати її основні ознаки з позицій системно-структурного підходу.

Початок вивчення проблеми творчості прийнято відносити ще до «допсихологічних» часів, коли нею починали цікавитися філософи. Вважається, що перші спроби зрозуміти сутність і природу творчості були здійснені ще античними філософами (думається все ж таки, що не просто найбільш ранні з більш-менш відомих нам епох, напевно в історії людства існували й інші, ще більш ранні, епохи, у які люди вже починали цікавитися проблемами творчості).

Історія розвитку поглядів на природу творчості одне – з найбільш повно й систематично розроблених питань психології творчості. По суті, кожна нова монографія або дисертаційне дослідження, навіть стаття, присвячені творчості (або креативності, або здібностям, тобто суміжним стосовно творчості темам) містить більш-менш ґрунтовне викладення історії поглядів на творчість мислителів і вчених різних епох від античності до наших днів.

Таким чином, чергове просте реферативне викладення не зможе нічого додати до проблеми. У зв'язку з цим нам вбачається доцільним акцентувати увагу на діахронічному зрізі історії розвитку питання, зробленому В. А. Яковлевим у статті, присвяченій філософії творчості в діалогах Платона [8], у якій пропонується по-новому поглянути на історію філософії, через питання про розуміння природи й смислу творчості.

Ще раз підкреслимо – така логіка викладення обумовлена необхідністю намітити нові шляхи дослідження проблеми в умовах такого стану сучасної психологічної науки, який багато дослідників називають кризовим, що викликано не стільки навіть зміною наукової парадигми, скільки одночасним і рівноправним існуванням множини парадигм, з яких жодна не є ні «стишно правильною», ні «номілковою». Тим більше що стан «кризи» містить у собі шляхи виходу з нього – варто тільки номіювати вектор, і тоді «кризова» наука постане як «мультипарадигмальна» (а де як не на стику парадигм, наук тощо можуть з'явитися принципово нові ідеї?).

У сучасних вітчизняних методологічних роботах стан психологічної науки оцінюється і як *«опарадигмальний»* (єдина парадигма ще не вироблена), і як *«мультипарадигмальний»*. Останнє припускає принципову множинність психологічних концепцій у силу багаторівневості психічного й незводимості всіх психологічних реалій до опису в рамках якогось одного пояснювального принципу. Але поняття кризи продовжує використовуватися, оскільки за ним

стоїть незадоволеність відсутністю єдиної загальнопсихологічної теорії» [4, 144].

Так само як лавиноподібне наростання визначень того чи іншого терміна сигналізує про продуктивність пов'язаної з ним ділянки наукового знання, зміна парадигм повинна трактуватися як показник розвитку науки, а не її стагнації. «Із цього погляду заміна поняття кризи в психології на поняття множинності парадигм — не стільки данна мода, скільки використання оцінного критерію, що означає в цьому випадку визнання явно прогресивного руху психологічної науки» (С. Д. Смирнов [5; цит. за: 4, 144]).

Як свідчать дисертаційні праці навіть декількох останніх років, на долю дослідників зараз залишається вже тільки нова типологізація підходів до вивчення творчості, у протилежному разі доведеться мати справу з лавиноподібним наростанням не тільки нових визначень творчості, а й усе більш нових викладень історії питання. Тому з метою «ергономічності» процесу дослідження вважаємо найбільш доцільним зупинитися лише на зонах найбільшої продуктивності, тим більше що нинішній період розвитку не тільки психологічної науки, а й інших можна назвати періодом метаопису. Так, наприклад, заслуговує на увагу типологія підходів до вивчення творчості, зроблена в дисертаційному дослідженні на вченій ступінь доктора філософських наук (В. М. Дармограй [3]).

Автор називає наступні напрямки в історії вивчення творчості:

- вивчення проблеми творчої природи свідомості й методологічних аспектів творчості (праці Я. Ф. Аскіна, В. С. Біблера, Д. І. Дубровського, В. О. Лекторського, П. Л. Копіна, О. Г. Спіркіна, В. С. Стьопіна);

- міждисциплінарний підхід до цих проблем (роботи В. Ф. Асмуса, А. С. Карміна, В. Н. Пушкіна, С. П. Поздневої, Є. П. Хайкена);

- проблеми творчості в контексті філософських аспектів природознавства (праці А. О. Горелова);

- питання детермінації творчої діяльності (В. М. Гасілін, М. В. Гончаренко, М. Г. Козін);

- системно-структурні аспекти методологічних проблем творчості (праці Г. С. Батишева, Г. А. Давидова, Е. В. Ільєнкова, В. А. Кайдалова, М. С. Когана, А. М. Коршунова, В. М. Ніколко, В. Ф. Овчинникова, Ю. А. Урманцева);

- культурологічні й художні аспекти творчості (роботи М. О. Бердяєва, М. М. Бахтіна, І. О. Ільїна, Ю. М. Лотмана, Б. С. Мейдаха, Г. П. Менчикова, В. І. Снесара, З. В. Фоміної, Т. А. Чернишової та інших);

- власне методологічні й функціональні аспекти творчості (роботи А. В. Ахутіна, В. П. Бранського, А. А. Кокоріна, О. Т. Москаленко, В. І. Метлова, І. Б. Новика, О. Л. Симанова, Н. С. Тюхіна, В. С. Швирьова, Г. П. Щедровицького, Е. Г. Юдіна);

- проблеми співвідношення творчості й життєвого простору особистості (роботи В. Б. Устьянцев);

- специфічні особливості методологічних аспектів творчості залежно від типу творчої діяльності (роботи О. В. Волошинова, С. В. Нікітіна);

- розробка концепцій творчості: психоаналітична традиція З. Фрейда й К. Юнга (що припускає в основі творчих процесів функцію підсвідомих механізмів і архетипів як форм колективного несвідомого, котрі проявляються у свідомості особистості в особливих психологічних станах); трактування О. Зельца (який вважав, що в основі творчості лежать сталі закономірні зв'язки духовних процедур і операцій); концепція Ж. Піаже (котрий висував ідею структурної рівноваги інтелектуального характеру, що лежить у основі операцій мислення); пошук значеннєвих основ творчої активності В. Франклом, теорія продуктивного мислення, розроблена М. Вертгеймером, та інші [3].

Ще одна спроба систематичного опису досліджень теорії творчості здійснена С. В. Тришиною у статті «Аналіз проблеми креативності в сучасній психолого-педагогічній науці» [7]. Автор виділяє дві основні групи підходів до вивчення проблеми творчості: дослідження загальнопсихологічної та концептуальної спрямованості (С. Л. Рубінштейн, 1941; Д. Б. Богоявленська, 1983; Я. О. Пономарьов, 1976; О. К. Тихомиров, 1969), у яких обґрунтовувалися основи психології творчості, її закономірності й механізми творчої реалізації; і експериментально-емпіричні дослідження творчості диференційно-психологічного типу, спрямовані на виявлення, опис, систематизацію особистісних характеристик і здібностей до творчої діяльності.

Так, створенням загальнопсихолого-педагогічної теорії творчості займалися Б. Ф. Ломов, Я. О. Пономарьов, О. К. Тихомиров. Етапи творчого процесу (виникнення проблеми, стадія інкубації, інсайтне осяяння, формалізація ідеї, верифікація) досліджували А. В. Брушлинський, Я. О. Пономарьов, Р. Уолес і інші вчені. Креативність як виникнення особливої чутливості до проблем, пов'язаних із нестачею знань, ідентифікацією труднощів, процесом виникнення припущень і формуванням гіпотез, досліджував І. Торренс.

Ряду вчених належать дослідження, де проблеми творчості розглядаються в соціальному аспекті: на соціально-психологічному й соціально-управлінському рівнях — детермінантах творчості (В. П. Карцев, М. Г. Ярошевський). Наукові розвідки з проблем організації, а також колективної творчості за допомогою функціонально-рольової диференціації колективу пов'язані з іменами Ч. М. Гаджієва, В. П. Карцева, М. Г. Ярошевського та інших.

Поглядів на креативність як на створення нового продукту або результат творчого мислення дотримуються К. Теїлор, О. К. Тихоміров. Розуміння творчого процесу як створення нового характерно для досліджень А. В. Брушлінського, В. О. Моляко, П. М. Якобсона. Творчість або креативність як особистісна категорія розглядається в аспектах прояву дивергентного мислення (Дж. Гілфорд, О. К. Тихоміров), актуалізації інтелектуальної активності (Д. Б. Богоявленська, Л. Б. Єрмолаєва-Томіна) або інтегрованої якості особистості (Я. О. Пономарьов, А. В. Хуторський).

Особливо важливим для нашого дослідження є питання про вибір методології. І тут неможливо залишити поза увагою свого роду «метадослідження», присвячене актуальним проблемам психології на сучасному етапі – етапі кризи/мультипарадигмальності, якою є книга Т. В. Корнілової і С. Д. Смирнова «Методологічні основи психології», видана в 2006 році [4]. Теорія діяльності в ній розглядається у двох главах – сьомій («Теорія діяльності як методологічний підхід у психології») і десятій («Методологічні принципи психології»). Автори оперують поняттям парадигми, і в рамках такої термінології (і такого «вираховання» наукових явищ) виявилось можливим паренті об'єднати світогляд основоположників діяльнісного підходу. Замість звичної в багатьох дослідженнях, присвячених історії вивчення психології творчості, фрази «у працях Л. С. Віготського, О. Р. Лурії, О. М. Леонтьєва etc.» (сміел якої полягає в тому, що основу теорії діяльності склали окремі, мало пов'язані між собою роботи представників різних галузей науки) автори вводять поняття «культурно-діяльнісної парадигми в психології» (з посиланням тут на роботу О. Г. Асмолова «По той бік свідомості: методологічні проблеми неklasичної психології» [1]).

Поняття парадигми стосовно теорії діяльності (замість звичного терміна «діяльнісний підхід») точніше відповідає тому масштабу й значенню, яких вона набула і для розвитку загальних питань психології, і для теорії творчості: теорія діяльності «стала не одним із принципів, а загальнопсихологічною парадигмою після того, як О. М. Леонтьєвим було обґрунтоване поширення категорії предметної діяльності на внутрішні процеси – процеси свідомості», проблема одиниць аналізу психіки могла тепер розглядатися не в «картезіансько-локківському» протиставленні зовнішнього й внутрішнього, а в контексті їхньої єдності – як єдності структур зовнішньої та психічної діяльності й у такий спосіб «замість двох психологій, що займалися нижчими й вищими формами психічного, у теорії діяльності виникла їхня єдність, пов'язана з ідеєю опосередкування психіки суспільно-історичним досвідом. Ідея Віготського про використання психологічних знарядь як шляху культурного розвитку

психічних процесів була доповнена новою – про діяльнісне опосередкування становлення психічного образу й свідомості, про єдність структурного оформлення предметної й психічної діяльності». Про це ж пише І. Д. Бех, нагадуючи, що «духовна цінність, яка набула для людини особистісної ваги, лише тоді стає домінантою її “Я”, коли постійно спонукає до відповідних вчинків» [2, 10].

Варто зупинитися ще на одній важливій проблемі – проблемі визначення творчості й характеристик її основних ознак.

Дотримуючись позицій наукової школи В. О. Моляко, вважаємо за доцільне у якості робочого обрати визначення творчості, яке дають представники системно-структурного підходу: «творчість – це така діяльність людини, в результаті якої виникає щось нове, таке, чого досі ще не існувало» [6, 21], а «продукти творчості – це не тільки матеріальні вироби (будинки, машини, картини), але й окремі ідеї, рішення, просто думки, плоди фантазії, які можуть і не віднаходити матеріального втілення. Іншими словами, творчість – це продукування нового в різних сферах та формах, скажімо, в науці, техніці, мистецтві, педагогіці, у вигляді наукових відкриттів, конструкцій, фільмів, педагогічних ідей» [6, 21]. З точки зору вченого в об'єктивному плані, про що й стверджують, зокрема, окремі визначення творчості в словниках та енциклопедіях, творчість спрямована на створення нових об'єктів, предметів, ідей у загальносвіттовому масштабі, або, принаймні, в масштабах якоїсь галузі науки, техніки, промисловості, медицини тощо.

У психологічному ж плані ми маємо на увазі завжди суб'єктивне переживання творчого розв'язання, виникнення ідеї, незалежно від того, що створюється – чи новий проект заводу, чи розв'язується якась багатьма вже розв'язана задача, але яку вперше розв'язує якийсь конкретний учень чи студент. Тобто про творчість ми можемо говорити кожного разу, коли розв'язується нова для конкретного суб'єкта задача, коли у конкретного суб'єкта вперше виникає певна думка, коли конкретний суб'єкт вперше монтує навіть найпростіший пристрій, а тим більш розробляє новий проект ще не існуючого приладу. Творчими можуть бути і нова конструкція вголошеної фрази, і винайдення нового маршруту в горах чи у місті; творчим може бути жест актора на сцені або нова комбінація в футболному матчі, яку зімпровізував гравець команди» [6, 21].

Заслуговує також на увагу система сутнісних характеристик творчого процесу, запропонована Л. В. Яценко у статті «Філософські основи теорії творчості» [9]. Справедливо критикуючи абстрактність або невизначеність більшості основних ознак творчості, які називають дослідники, Л. В. Яценко переконливо показує – на прикладі категорії новизни, – що абстрактність цього критерію

впливає хоча б із того, що нове насправді не завжди є творчим, часто воно означає не тільки оригінальне, але й просто інше, наступне, не завжди будучи унікальним або більш високим: «кожний підшипник, що сходить із конвеєра, – це нова, а не стара деталь» [9]. Окрім того (і це ще більш важливе зауваження), новизна ніколи не буває абсолютною – у творчій діяльності і її результатах містяться лише окремі вкраплення нового, «Щоб перетворити перераховані вище критерії творчості в робочі інструменти аналізу, діагностики й експертизи творчих досягнень, потрібно конкретизувати індикатори креативності стосовно кожного класу продуктів. А саме, варто виявити власну міру новизни, соціальної цінності, досконалості, притаманних продуктам різних видів і рівнів творчості. Це є завданням професійних наукових досліджень» [9].

Таким чином, цілком справедливим є зроблене автором зауваження щодо того, що при оцінці творчих результатів необхідно спиратися на весь комплекс критеріїв творчості, до базисних ідей якої, на думку Л. В. Яценко, належать наступні постулати.

1. Творча діяльність є спосіб буття людини у світі, вона є похідною від історії й культури і повніше за все виражає соціальну сутність людини.

2. До творчості причетні не будь-які форми людської активності, наприклад, поведінка за схемою проб і помилок, а тільки цілеспрямована діяльність; остання протистоїть аж ніяк не окремим проявам несвідомого, вхідним в інтуїцію, а стихійному, мимовільному перебігу подій, що має місце в природі й у відомій мірі в історії.

3. Невід'ємним атрибутом творчості є свобода, що виникає в самій діяльності й виражається не тільки в контролі людини над природними й соціальними процесами, але й у самооволодінні; свобода у творчості полягає в умінні підкоряти свої думки й дії поставленій меті й знаходити найефективніший спосіб просування до неї.

4. У творчій діяльності присутні компоненти трьох типів – продуктивні, репродуктивні й рутинні, що виражають різні підходи до культури, до соціальних передумов праці. Головним варіантам співвідношення творчого й нетворчого відповідають два типи діяльності, традиційно іменованої творчою й нетворчою; розходження між ними носять принциповий характер.

5. Продуктивні компоненти творчого процесу забезпечують його результату такі ознаки, як істотна новизна (з позицій суспільства, а не індивіда), соціальна значимість, і досконалість виконання, які складають онтологічний, аксіологічний і естетичний аспекти творчого продукту.

6. Поряд з головними типами співвідношень продуктивних і репродуктивних

компонентів існують ще три модифікації нетворчої діяльності, у яких відсутня та або інша група продуктивних дій: псевдотворчість, що імітує творчий пошук, антитворчість, позбавлена аксіологічного аспекту, і «творчість у собі», що порушує «закони краси»; ці типи діяльності, незважаючи на їхню зовнішню подібність творчому процесу, лежать за межами творчості [9].

Виходячи з вищесказаного, автор дає наступне визначення творчої діяльності: «це соціально обумовлена цілеспрямована творча діяльність, у якій більш повно представлені продуктивні компоненти; вона орієнтована на одержання принципово нових, соціально значимих і доцільно оформлених (естетично досконалих) результатів; творчість є таким атрибутом людини, завдяки якому здійснюються соціально значимі зміни в навколишньому середовищі, розвиток культури й удосконалення особистості» [9].

У результаті теоретичного аналізу наукової літератури можна констатувати, що на сучасному мультипарадигмальному етапі розвитку психологічної науки проблема вивчення творчості пов'язана з низкою труднощів: незважаючи на досить тривалу історію розробки загальної теорії творчості, дотепер немає задовільної системи поглядів на природу творчості й чіткої та несуперечливої загальної теорії; відсутнє вичерпне визначення творчості, що викликало різницю підходів до дослідження творчості, приналежністю вчених до різних шкіл, які ставлять на перше місце різні властивості досліджуваного об'єкта й застосовують різні методології. Водночас неоднозначність і множинність тлумачення поняття творчості в психологічній науці, як і наявність великої кількості спірних і невирішених питань, варто сприймати позитивно – як велику перспективність цього напрямку.

У зв'язку зі зміною загальної наукової парадигми в галузі гуманітарного знання ситуацію сучасного етапу розвитку психологічної науки вважають кризовою, або мультипарадигмальною. З урахуванням зміни загальної гуманітарної парадигми можливий інший погляд на специфіку психологічного дослідження творчості. Отже, необхідно намітити нові шляхи дослідження проблеми. Продуктивним є вивчення творчості з позицій системного підходу та системно-стратегічної концепції творчої діяльності В. О. Моляко. Системно-стратегічна концепція творчої діяльності передбачає тлумачення творчості як органічної складової цілісного психічного потенціалу суб'єкта, що є основою його діяльності. Особливо продуктивним вважаємо положення у рамках цієї концепції щодо сутності творчості, яке переносить акцент із творчості як об'єктивного результату діяльності на особистісний аспект індивідуального переживання процесу створення чогось нового.

ДЖЕРЕЛА:

1. *Асмолов А. Г.* По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии : пособ. / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2002. – 480 с.
2. *Бех І. Д.* Цінності як ядро особистості / І. Д. Бех // Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. [за заг. ред. О. В. Сухомлинської, ред. П. Р. Ігнатенка, Р. П. Скульського, упоряд. О. М. Павліченка]. – К., 1997. – С. 8–12.
3. *Дармограй В. М.* Методологическая культура творчества : автореф. дис. на соискание ученой степени док-ра философ. наук. : спец. 09.00.03 / В. М. Дармограй ; Саратов. нац. ун-т // [Электрон. ресурс]. – Саратов, 2006. – 41 с. – Режим доступа : <http://vak.ed.gov.ru/announcements/filosof/DarmograyVM.doc>.
4. *Корнилова Т. В., Смирнов С. Д.* Методологические основы психологии : пособ. / Т. В. Корнилова, С. Д. Смирнов. – СПб. : Питер, 2006. – 320 с.
5. *Смирнов С. Д.* Методологический плюрализм и предмет психологии / С. Д. Смирнов // Вопросы психологии. – 2005. – № 4. – С. 3–8.
6. Творча діяльність в ускладнених умовах / В. О. Моляко, А. Б. Коваленко, Л. А. Мойсєєнко, В. А. Семиченко, Т. М. Третяк та ін. // [за заг. ред. В. О. Моляко]. – К., 2007. – 308 с. [Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України].
7. *Тришина С. В.* Анализ проблемы креативности в современной психолого-педагогической науке / С. В. Тришина // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – (23 июля) [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2006/0723-3.htm>.
8. *Яковлев В. А.* Философия творчества в диалогах Платона / В. Яковлев // Вопросы философии. – 2003. – № 6. – С. 142–154. / [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://ec-dejavu.ru/c/Creation.html>.
9. *Яценко Л. В.* Философские основания теории творчества / Л. В. Яценко // Теория и методология творчества : итоги и перспективы. – М. : Изд-во Российской академии наук, 2001. / [Электрон. ресурс]. – Режим доступа : <http://loshilin.narod.ru/st.doc>.

REFERENCES:

1. *Asmolov A. G.* Po tu storonu soznaniya: metodologicheskie problemy neklassicheskoy psihologii : posob. / A. G. Asmolov. – M. : Smysl, 2002. – 480 p.
2. *Beh I. D.* Cinnosti jak jadro osobistosti / I. D. Beh // Cinnosti osviti i viovannja : nauk.-metod. zb. [za zag. red. O. V. Suhomlins'koi, red. P. R. Ignatenka, R. P. Skul'skogo, uporjad. O. M. Pavlichenka]. – K., 1997. – P. 8–12.
3. *Darmograj V. M.* Metodologicheskaja kul'tura tvorchestva : avtoref. dis. na soiskanie uchenoj stepeni dok-ra filosof. nauk. : spec. 09.00.03 / V. M. Darmograj ; Saratov. nac. un-t // [Elektron. resurs]. – Saratov, 2006. – 41 p. – Rezhim dostupa: <http://vak.ed.gov.ru/announcements/filosof/DarmograyVM.doc>.
4. *Kornilova T. V., Smirnov S. D.* Metodologicheskie osnovy psihologii : posob. / T. V. Kornilova, S. D. Smirnov. – SPb. : Piter, 2006. – 320 p.
5. *Smirnov S. D.* Metodologicheskij pljuralizm i predmet psihologii / S. D. Smirnov // Voprosy psihologii. – 2005. – № 4. – P. 3–8.
6. *Tvorecha dij'al'nist' v uskladnenih umovah / V. O. Moljako, A. B. Kovalenko, L. A. Mojsecenko, V. A. Semichenko, T. M. Tretjak ta in. // [za zag. red. V. O. Moljako]. – K., 2007. – 308 p. [Institut psihologii im. G. S. Kostjuka APN Ukraïni].*
7. *Trishina S. V.* Analiz problemy kreativnosti v sovremennoj psihologo-pedagogicheskoi nauke / S. V. Trishina // Internet-zhurnal «Jeidos». – 2006. – (23 ijulja) [Elektron. resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0723-3.htm>.
8. *Jakovlev V. A.* Filosofija tvorchestva v dialogah Platona / V. Jakovlev // Voprosy filosofii. – 2003. – № 6. – P. 142–154. / [Elektron. resurs]. – Rezhim dostupa : <http://ec-dejavu.ru/c/Creation.html>.

9. *Jacenko L. V.* Filosofskie osnovanija teorii tvorcestva / L. V. Jacenko // Teorija i metodologija tvorcestva: itogi i perspektivy. – M. : Izd-vo Rossijskoj akademii nauk, 2001 / [Elektron. resurs]. – Rezhim dostupa: <http://ioschilin.narod.ru/st.doc>.